

גופיית אבא: הגוף הבוצי בפנייה לאחר

אפרת רותם

החוג לספרות, אוניברסיטת תל-אביב

תמיד התאכזבתי שאבי לא מוכן ללבוש עניבה. בפעמים הנדירות שלבש עניבה התלונן על חנק, הסיר אותה לפני תום האירוע, ופתח באנחת רוחה את הכפתור הקטן הזה, האחרון. התפלאתי שאינו בוחר באחת העניבות היפות שישבו בארון, מחכות שיגאלן מצבירת האבק ברצף תנועות קשירה מסתוריות. אבי היה איש צבא שנים רבות. מדיו היו מגוהצים, כל הסמלים והתגיות במקומם, ומתחת למדים לבש גם בקיץ גופיה לבנה שבצבצה מתחת לירוק.

לוס איריגארי מבקרת את תהליך כינון הסובייקטיביות שיצרה התרבות המערבית, וטוענת כי הזהות שנוצרת בסוף התהליך היא מונוליתית, אחת ואחידה, ואינה נזילה או משתנה.¹ איריגארי מזהה בצמד הבינארי גוף–נפש את הניכור המתמשך הטמון במסורת הפילוסופית הגברית, ותוהה מדוע מסורת זו אינה מכירה ברוחניות הטמונה בגוף. בניגוד לתפיסה הרווחת הגורסת כי הגוף משני או פגום, ומתפקד ככלא של הנפש, איריגארי מאמינה בגוף. היא מעמידה אותו במרכז, וטוענת שההתעלמות ממנו משמשת ליצירת סובייקטיביות שאינה כוללת את שפת הגוף.

כשהתחלתי לגבוה נראיתי כמו אמא של החברות שלי. הייתי רחבה ומגושמת יותר מהבנות האחרות, או לפחות ככה הרגשתי. הגוף שלי הלך והתרחק ממני, ומתוך בחירה מודעת, בגיל 14, ויתרתי על כל ניסיון לתקשר אתו. לא נגעתי בו, החבאתי אותו מתחת לבגדים רחבים ולא הסכמתי להצטלם. הוא רק אכזב אותי, הזיע, גדל, התעגל. מתישהו התחוויר לי שבפרויקט העדינות, הנחמדות, הרכות והחיוכים אני עתידה להיכשל, ואף על פי שלפעמים ניסיתי, היה זה יותר מתוך חוסר בררה ופחות בשל רצון להיות כזאת. היה לי ברור שאני אשה, אבל הנשיות לא התאימה לי.

איריגארי מציעה תפיסה אתית שמצד אחד דוגלת בשיבה אל הגוף, ומצד אחר מבהירה כי המסע הסובייקטיבי תלוי באחר, בסובייקט נוסף, קונקרטי, שגם לו גוף. דרך תפיסה זו ארצה להציע "אתיקה בוצית" המבוססת על הקשבה לגוף מצד אחד ועל פנייה לאחר מצד שני. זו

¹ Irigaray, Luce, 2001. "Each Transcendent to the Other," *To Be Two*, New York: Routledge, pp. 85–93

אתיקה המבוססת על שונות ולא על זהות, ונוצרת מתוך דיאלוג עם מישו אחר. הגבר יוצא לבדו למסע הזהות שלו, אך לפי איריגארי, האחר הוא שותף למסע כינון הזהות. השותף למסע זה הוא האחר המוחלט, שעל פי איריגארי הוא אחר מגדרי, זה השייך למגדר השני.

הכניסה לתוך הלסביות היתה אמורה לפתור לכאורה את תחושת הצרימה המגדרית. אבל השנה הראשונה בתור לסבית היתה מפוחדת ובודדה. התבצרת בתוך מה שידעתי ופחדתי לעזוב. ואחר כך ניסיתי להכיר ולשאול, מחזיקה בתוכי את כל הדברים שאסור להגיד לאף אחד. אולי אני יותר גברית מזה, אולי אני אוהבת לחוות שליטה וכניעות, אולי הגוף שלי עוד צריך להשתנות, אולי התשובה טמונה בתוך מערכת היחסים ולא דווקא אצלי. כחלק מההיכרות עם העולם הלסבי פגשתי את המילים "בוץ" ו"פם", אבל הן נאמרו בעיקר בצחוק או בלעג, והתרחקתי מהן. נהניתי לגלות את האקטיביות המינית שלי, אבל הרגשתי אשמה גדולה על כך שקשה לי להיות הצד המקבל בסקס, והיה ברור לחלוטין שזה רק שלב שעלי לעבור. הייתי בטוחה שמשו כי דפוק ללא תקנה, והתהלכתי עם ההרגשה הזו, שאני עוד פעם לא מספיק עדינה ולא מספיק אלגנטית.

על פי ג'ודית באטלר, לגוף של הבוץ, הפם והטרנסקסואלית יש פוטנציאל לערער את מה שנחשב ל"אמיתי" בכניסתם אל השדה הפוליטי.² הגוף של האחר המגדרי מדגים כיצד נורמות שולטות בתפיסות העכשוויות שלנו על מציאות, אך גופים אלה גם מגלמים אפשרויות של מציאויות חדשות. דרך גישתה של באטלר ארצה לשאול מה יקרה כאשר האחרים המיניים והמגדריים ייתפסו כבני שיח לגיטימיים בתהליך כינון הסובייקטיביות. בתרבות ההגמונית, אחרים אלה אינם נתפסים לגמרי כבני אדם, אין הכרה בפגיעותם ובתוצאות האפשריות של הפגיעה בהם. אך במסגרת היחסים המורכבים של האחרות עם ההגמוניה, כל מה שחורג מהאנושי מבטיח את מה שנחשב אנושי.

הפחד הגדול שלי כנערה וכלסבית צעירה היה שיראו שאני לסבית, הווה אומר, להיות גברית. לכן השגחתי כל הזמן שאינני יושבת בפישוק רגליים, אלא בשיכול, וידעתי בדיוק מתי להתערב בשיחה ומתי לשתוק ולהנהן, ולצנזר את תנועות הידיים ואת דרך נשיאת הגוף. המילה "בוץ" הפכה למשהו טוב אחרי שקראתי את הרומן *סטון בוץ בלוז* של לזלי פיינברג.³ המפגש עם הגיבורה, שהיא סטון בוץ – לסבית שלא נותנת שיחדרו אליה, הביאה אותי לחשוב על תקופות הסטון שלי, וכמה רע הרגשתי אז. כלסבית גברית, המילה קושרת אותי לנשים נוספות שזאת המילה שלהן. אני לא מרגישה שזה תלוי באורך השיער, או בדרך שבה אני מתלבשת כל הזמן, אלא שזאת מילה וזהות שאפשרו לי להחזיר את הגוף שלי. המילה נתנה שם לסוג של אשה שבהרבה מובנים כבר הייתי, ועכשיו אני בוחרת ממנה את החלקים שמתאימים לי, בכל פעם שאני משתנה.

Butler, Judith, 2004. "Beside Oneself: On the Limits of Sexual Autonomy," *Undoing Gender*, New York: Routledge, pp. 17–39

פיינברג, לזלי, 2005. *סטון בוץ בלוז*, תל-אביב: הוצאת סיטרא אחרא.

בעבורי, הפגישה עם הפם טענה את הבחירות האלה במשמעויות נוספות, והפכה חלק גדול מהדברים לאפשריים. כחלק מזוג בוך'–פם בחנתי מחדש את מערכת היחסים השוויונית הלסבית, וההדדיות קיבלה בעבורי משמעות אחרת. כיום אני מחפשת מערכת יחסים שבה כל אחת מקבלת את מה שהיא צריכה, ולא דווקא בדיוק את מה שהיא נותנת. בהרבה מובנים, תפיסה זו שחררה אותי מפרקטיקות מיניות לסביות שלא התאימו לי. אך איני מחויבת באופן מלא לעסקת החבילה שמגיעה עם הגדרת הבוך'. התכשיט היחיד שאני עונדת הוא טבעת עדינה ומיוחדת שירשתי, שבהחלט לא מעניקה ליד שלי את המסגרת הקשוחה שמגיעה לה, אבל היא חלק בלתי נפרד ממני ומהמחויבות שלי לשושלת הנשים המשפחתית.

כיצורים מיניים, אנו תלויים בעולם שלם של אחרים, פגיעים לאלימות, לבגידה, לפנטזיה. אנו מקרינים תשוקה, והיא מוקרנת אלינו. הפגיעות ניצבת במרכז הקשר עם האחר. המראה שלי עשוי להביך ולהכעיס אנשים, לגרום להם לנעוץ מבטים, להגיד משהו או לנקוט אלימות, ולא בהכרח להוביל אותם לחקור את שורשי ההתנגדות שהתעוררה בהם. אני מכירה בפריווילגיות שניתנות לי בזכות ההשתייכות שלי למעמד הביניים ובזכות השייכות האתנית שלי. אך באזור ה"לא תואם" של חיי, ניתנה לי הפריווילגיה, במובן מסוים, לדעת מה ההרגשה כשאין מילים, כשיש פחד, כשאני לא לגמרי בן אדם.

במציאות שלי, הבחירה הזו תמיד גובה מחירים. כאשר גופי עטוף ומוחזק על ידי הבגדים הנכונים, אני כמעט מרגישה שהצלחתי לשדר את מי שאני. כשאני עושה סקס עם פמית, או עם אשה שמקבלת אותי כבוך', אני יכולה להיות נוכחת לגמרי, בלי לשלם מחיר רגשי של רגשות אשמה על החלקים שבי שרוצים להגן על עצמם. הגוף שלי לא נזיל. אבל הוא נראה אחרת כשנוח לו, כשמכבדים אותו על המורכבות שבו. המרחב שיצרתי לעצמי, בעזרת הברצות האמיצות שקדמו לי, בעזרת בת זוג פמית, מאפשר לי לחייך ולהאמין כשקוראים לי "חתך" או "נסך", ולדמיין את הגוף שלי, ממש, במצבים שונים. כשאני מדמינת את עצמי, פעמים רבות חזי שטוח ונתון בגופייה גברית לבנה. אני רואה בעיני רוחי גוף בעל סממנים גבריים, אך אף אחד מהם אינו קבוע, המופיע ונעלם לפי הסיטואציה שבה אני נמצאת. בזמן סקס אני יכולה לראות ולהרגיש את הגוף הזה שלי, גוף עם חזה גדול ועם זין, או גוף בלי שדיים ועם כוס, או את הגוף הקיים שלי, עם אנרגיה אחרת.

אני רוצה לשדר את החוזק והקשיחות ששמורים ברחוב לגברים, אני הגבר הבטוח בעצמו, ההולך במרכז המדרכה ומפנים לו את הדרך, זה שמסתכלים בעיניו הכנות אבל לא מסתככים אתו, להיות מצוידת בחזה שטוח ורחב, שיסמן אותי כחסינה לאלימות. ברחוב אני דרוכה, זו חובה מייגעת, אך אני נהנית להרגיש את הכוח שיש בתפקיד הזה שאני לוקחת לעצמי. בחוץ לרוב לא מזהים את התפקיד שבחרתי, ומסמנים את גופי כחריג, אך אני עדיין יכולה ליהנות ולהתחזק מהדרך שבה אני חווה את עצמי. בין החברים או המשפחה אני רוצה להישאר לסבית גברית, אבל להפגין למולם את הגוף הרך יותר שלי, העגול, שדווקא ממין קרבה ואינו מרתיע. על אף שהצגתי אפשרויות המצייתות לכאורה לחלוקה הבעייתית למרחב פרטי ולמרחב ציבורי,

איני מאמינה בחלוקה מלאכותית זו. עם זאת, המרחב הציבורי אינו מקבל אותי אליו בשמחה. פעמים רבות, בזמן שהחזקתי בידה של אשה נשית ויפה הוטרדנו – מקללות והצעות למיניהן ועד איום פיזי. זה לעולם לא היה קורה לו הייתי גבר. יש בי רצון בוצי להגן ולהרגיע ולסדר את העניינים. ואני מרגישה בגוף, בכתפיים שנתפסות, בשרירים שנמתחים, את הפער בין מה שאני מנסה לשדר ובין מה שהרחוב הגברי קולט ממני. אומרים לי רבות: "תחייכי קצת, מה את כל כך רצינית", אבל בשבילי זאת הדרך היחידה כמעט להפגין את הרצינות שבה הייתי רוצה להיתפס. אך כמובן, אני חיה בגוף שלא ניתן ללבישה ולהסרה, ואוהבת את האפשרויות שטמונות בו. לדעתי, על הבחירות המגדריות שלי ליצור בעבורי חיים רגועים, חפים מאשמה עד כמה שאפשר ונוחים פיזית, שהגוף שלי לא יידחק לשום פינה רק בגלל שאני אשה, לסבית, בוצית. ובשדה המוקשים המגדרי הזה אני מזוגת בהצלחה חלקית, כדי לשוב ולהיזכר באנשים שסביבי, בשיחה עם אחר, בגוף שעוטף אותי, או שאני אותו.

הייתי רוצה לערער על עמדתה של איריגארי כי האחר המוחלט הוא בהכרח האחר המיני. בתפיסתה מסתתרת הנחה הטרוסקסיסטית כי בתור אשה אוכל לנהל דיאלוג משמעותי, ארוטי או אתי רק עם מישו מהמין האחר. אני מציעה כי האחר שלמולו נבנית הזהות עשוי להיות אחר מגדרי שלא מחויב דווקא להבדל המיני. דרך הזהויות המגדריות, בוך' או פם, אפשר להרחיב את מנעד האחרויות שלמולן מתגבשת הזהות, ולנהל דיאלוג גם מתוך אחרות מגדרית ולא דווקא מינית, ולראות כי המציאות הגופנית יוצרת בעבורנו מגוון אחרים, לאו דווקא מוחלטים. עם זאת, בהשראת איריגארי אוכל לחשוב על דיאלוג בין-מיני עם גבר, גם אם בעבורי הוא אינו דיאלוג ארוטי, כאוצר בתוכו אפשרויות טרנסצנדנטיות ואפשרויות שיש להן אחיזה ממשית בחיי.

הגוף הגברי שמדבר אתי אינו גבר אחד שאֵתו אני מנהלת שיחה, אלא מעין אפשרות של גבריות שנוכחת כל חיי. דיאלוג אמיתי עם גוף גברי אני מנהלת עם הגברים במשפחה שלי. הגוף של שני אחיי הוא מעין אפשרות של הגוף שלי. עם אחד אני חולקת צבע עיניים, ועם אחר מספר משקפיים. עם שניהם ועם סבי אני חולקת צורת כף יד ייחודית, עם אגודל ארוך וגמיש. יש לי הרגליים של אבי, הן מעט עבות, עם שריר מוצק ועצם קדמית בולטת. עבר זמן עד שגיליתי את כל נקודות הדמיון האלה. יש עוד כמה וכמה. השיחה עם אחיי תימשך כל חיי. כל גילוי כזה, עמידה מול המראה במכנסי שלושת-רבעי וההרגשה שכבר ראיתי את הרגליים האלה, יוצר תחושה טרנסצנדנטית. אני מביטה במראה ורואה חלק גוף של אבי הממשיך ומתקיים בגופי. הרגשה זו מתבטאת גם במחוזה גופנית. כל הגברים במשפחתי, ואני בכללם, נשענים אחורה אחרי האוכל ומשענים את הראש על הידיים. זו תנועה כה טיפוסית עד כי לעתים נדמה שזו לחיצת היד הסודית של הגברים במשפחה. גם בביתי אני מוצאת את עצמי מתרווחת ותומכת בראשי בידיי. הגוף שלהם, עם המרחב שהוא תופס, הקולות שהוא משמיע, ההרגלים שלו, העמדה שהוא מייצג, קיימים בגוף שלי, שהוא גוף "נשי" המעלה שאלות לגבי עצמו.

ארצה לטעון כי ההבדל הבין־מיני יכול לשמש כאופק אתי גם כשמדובר באותו המגדר. כלומר, בעבורי, פגישה עם גוף של אשה היא חוויה טרנסצנדנטית ועמוקה משום שהיא מתכתבת עם המוכר והלא מוכר. זה מפגש המהדהד אפשרות של הגוף שלי שבה לא בחרתי, המאפשרת דיאלוג ארוטי דווקא, המבוסס על הבדל.

לעשות סקס כבוץ' היה בשבילי תרגום של הדברים שהרגשתי ועשיתי ממילא למקום שסוף סוף יכול לא רק להכיל אותם, אלא גם לשמוח בהם, לרצות אותם, להעריך אותם. הגוף שלי, חסר הביטחון, שחש לעתים תלוש, גדול ומגושם מדי, הוא כעת גוף המצליח לנחם אשה, להראות לה כמה שהיא יפה, לגרום לה לשכוח מהכול, הוא גוף שיודע בדיוק איך ואיפה לגעת בה, מתי להפסיק ומתי לא לחדול.

הגוף עצמו אומר שעל גבולות המגדר להתרחב, להתמוסס, להתמזג. אך במחלקת בגדי הנשים אין בגד שהגוף שלי יכול להיכנס אליו. אין בגד במידה שלי, אין בגד שאינו מנסה לשנות את הצורה של גופי, להתאים אותו למה שהוא לא. אין פוסטר שבו אני יכולה לראות את עצמי. הגופניות מסמנת, אם התרבות תוכל להקשיב לה, שיש להיפטר מהאטימות המגדרית. האחר יכול להיות משהו מפחיד שעליי להישמר ממנו, המאיים על הערכים, על אורח החיים ועל המרחב שלי, אך הוא יכול להיות גם אפשרות מלמדת, משנת עולם, מסיגת גבולות, טרנסצנדנטית. בתרבות שבה הגבר הוא היש והאשה היא האין לא יכולים להתפתח יחסים מורכבים שכאלה. אם האחרים המגדריים ייחשבו אנושיים, האפשרות המגדרית היחידה לא תהיה בהכרח רק גברית או רק נשית. המגדר של פמיות או של אוחצ'ות, למשל, יהווה אפשרות נוספת לדיאלוג, ולא לאלימות או לסלידה. בתרבות המערבית הקיימת, כל סטייה מהדיכוטומיה גורמת לענישה ואינה גוררת רפלקסיה. הצעתה של איריגארי לדיאלוג עשויה לפתוח חלון לתרבות של הכלה, שיחה, בירור והיכרות. בעבורי, תחילת הדרך היא בהתבוננות לתוך חיי, לתוך משפחתי האהובה. כך מתאפשר לי להכיל את אושרו של אחי, החתן הטרי, הנהנה מפריבילגיה הטרנסקסואלית זו, ולראות את רגשותיו, שאותם הוא מבטא בצורה שונה ממני, ואת גופו המביע שייכות ואהבה. גם גופי המביע אהבה נע באותם מעגלים, מסמן אותן תנועות בידיו.

החולצה בחלון הראווה של חנות הבגדים לגברים ולחתנים היתה החולצה שחיפשתי כבר חודשים לחתונה של אחי. נכנסתי עם אמי פנימה ואמרתי: "אני רוצה למדוד חולצה", המוכר העיף בי מבט ואמר: "זאת חנות לגברים", בלעתי את הרוק וחזרתי "אני רוצה למדוד חולצה". הוא נעץ בי מבט לרגע, חייך ואמר: "בטח, איזו חולצה?" לרגע עמדתי שם כמו שאני, ילדה בוצ'ה של אמא, שחולמת על החליפה שתלויה בחלון, ועוד רגע תמדוד אותה. כשיצאתי מתא ההלבשה, בחולצה הלבנה המחויטת, המוכר אמר: "זה דווקא מתאים לך".

